

بزرگترین کتابخانه مذهبی در خاورمیانه

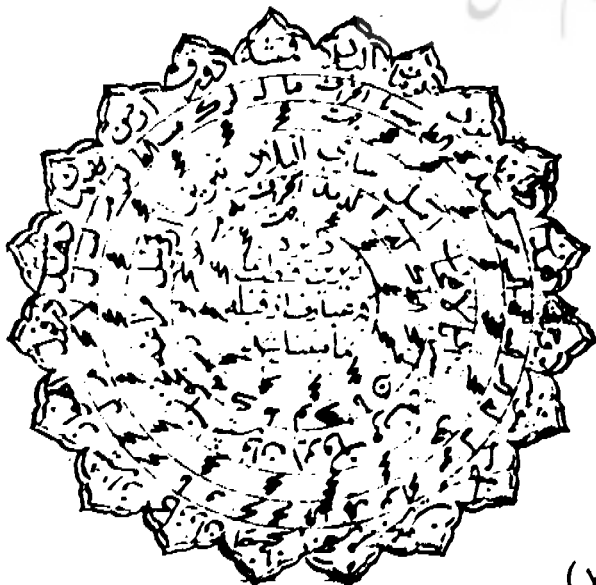
طراحی تازه و دقیق، در حال ساخت و آماده سازی است که پس از تکمیل، به این مجموعه ملحق خواهد شد.

در ساختمان فعلی، مخزن نگهداری کتابها در طبقه چهارم قرار دارد، و مراجعین در طبقه هم کف، پس از انتخاب کتاب از طریق فیش های الفبایی، برگه در خواستی پر کرده و به مسئول تحویل کتاب ارائه می کنند. برگه های در خواست توسط آسانسور ویژه حمل کتاب به طبقه چهارم [مخزن کتاب] رفته، ظرف مدت حداکثر پنج دقیقه، کتاب مورد نظر با آسانسور به سالن مراجعین باز می گردد. بخش مراجعین شامل يك سالن مطالعه اصلی [بامیز و صندلی] و يك سالن مطالعه فرعی [مفروش] است. مراجعین حق خارج کردن کتاب از تالار مطالعه را ندارند، و به علت کثرت مراجعین، هر عضو الزاماً باید فقط در یکی از شیفت ها مراجعه کند. عضویت در این کتابخانه، نیاز به شرایط خاصی ندارد و تنها با درخواست و صدور کارت عضویت - برای مراجعین عادی - امکانپذیر است. روحانیون، می توانند در هر دو شیفت، و بدون کارت عضویت به کتابخانه مراجعه کنند. در حال حاضر و در ساختمان فعلی بخشی برای مراجعه و مطالعه خانم ها وجود ندارد، ولی در ساختمان جدید، چنین بخشی پیش بینی شده است.

اخیراً تجهیزات کامپیوتری نیز جهت تسهیل فهرست نویسی و اداره بخش مراجعین خریداری شده و گروهی در حال آموزش

کتابخانه عمومی حضرت آیتا... العظمی مرعشی نجفی، که در شهر قم، خیابان آیتا... مرعشی [ازم سابق] روبروی مدرسه مرعشیه واقع است، و در سال هزار و سیصد و پنجاه و سه شمسی از طریق وقف کتابخانه شخصی مرحوم آیتا... مرعشی نجفی، و به تولیت پسر ایشان، حجت الاسلام دکتر حاج سید محمود مرعشی نجفی تأسیس گردید و اینک پس از گذشت هفده سال از تأسیس، و قریب به يك سال و نیم از رحلت بانی آن، به عنوان یکی از بزرگترین مراکز فرهنگی شیعه در جهان، و بزرگترین کتابخانه مذهبی در خاورمیانه، خودنمایی می کند.

این کتابخانه، که روز به روز بر وسعت امکانات و مخازن کتاب آن افزوده می شود، در حال حاضر دارای مجموعه ای است مشتمل بر بیست و پنج هزار جلد کتاب خطی و سیصد هزار جلد کتاب چاپی به زبانهای مختلف [اغلب فارسی و عربی] در زمینه های مختلف علمی، مذهبی، تحقیقی، فلسفی و...^۱ که بیش از پنج هزار عضو دارد و در دو شیفت روزانه [۷ صبح تا ۸/۵ شب] به مراجعین ارائه خدمات می کند. ساختمان فعلی کتابخانه [که مقبره بانی کتابخانه نیز در آن واقع است] دارای زیر بنایی به مساحت هزار و پانصد متر مربع و در چهار اشکوب [مجموعاً شش هزار متر] شامل بخش های مختلف و متنوعی است که به آنها اشاره خواهد شد. جنب این ساختمان، ساختمان تازه و وسیع تری در هفت اشکوب با تجهیزات و

صفحه‌ای از «کشف الاعجاز» شیرازی (ش ۷۸۲۴)

برای کار برد عملی این تجهیزات هستند.

۳- تهیه‌ی فیش: که به روش کلاسیک تهیه و تحریر و برگه آرایی می‌شود. اول «فیش مادر» است که در مخزن کتابها نگهداری می‌شود و دوم «فیش موضوعی» است که در بخش محققین نگهداری می‌شود تا آنها جهت انجام تحقیقات خود، بتوانند از سلسله کتابهایی در یک موضوع خاص، آسانتر و سریعتر استفاده کنند. فیش سوم «فیش الفبایی» است که در قسمت مراجعین قرار می‌گیرد، و مراجعین با استفاده از آنها، کتاب مورد نظر خود را می‌یابند و مشخصاتش را به مسئولین ارائه می‌دهند، تا آن را از مخزن کتاب دریافت دارند.

***

قسمت‌های دیگر کتابخانه عبارتند از:

۱- قسمت آسیب شناسی، ترمیم، تجلید و صحافی: در این قسمت کتابهای خطی که تازه وارد کتابخانه شده‌اند در دستگاههای ویژه قرنطینه کتاب، و با داروهای خاص، ضد عفونی می‌شوند تا آفات احتمالی آنها از بین برود، سپس به ترمیم بخش‌های تخریب شده کتابها پرداخته می‌شود، و چنانچه نیازی به جلد سازی یا صحافی باشد، پس از انجام این مراحل به مخزن کتابهای خطی [که دارای سیستم‌های اتوماتیک اطفاء حریق، و دما و رطوبت مناسب هستند] فرستاده می‌شوند.

کتابخانه در حال حاضر حدود هشتاد نفر پرسنل دارد، و چنانکه گفته شد مقام سرپرستی و تولیت آن به عهده دکتر حاج سید محمود مرعشی نجفی است. آقای حاج محسن مشرف، قائم مقام ریاست هستند، و معاونت اجرایی کتابخانه به عهده آقای حسن شب‌زنده‌دار است. مدیریت داخلی کتابخانه نیز - در دوشیفت صبح و بعد از ظهر - به عهده آقایان قاسم نجات، و حاج سیدمسعود مسجدی است.

***

شکل کار کتابخانه به طور کلی در این مراحل خلاصه

می‌شود:

۱- تهیه کتاب: که عمدتاً از طریق وقف، وصیت، یا هدیه صاحبان کتابخانه‌های شخصی، و نیز خرید کتابهای تازه یا نسخ خطی، یا مبادله با کتابخانه‌های مختلف در ایران و جهان صورت می‌گیرد. بر امر انتخاب کتاب جهت خرید، توسط شخص مقام تولیت کتابخانه نظارت می‌شود.

۲- بررسی کتاب: که محور اصلی آن، «بررسی محتوایی» جهت گزینش کتاب، و در مرحله بعد، «بررسی موضوعی» جهت طبقه‌بندی موضوعی کتابهاست.

صفحه‌ای از قرآن کریم بر روی پوست

کتابهای چاپی نیز، همگی در بدو ورود به بخش صحافی می‌روند و همه با جلد گالینگور صحافی شده به مخازن فرستاده می‌شوند.

۲- قسمت عکسبرداری و میکروفیلم: از تمام صفحات کتب خطی بوسیله تجهیزات عکسبرداری و ظهور و ثبوت مستقر در کتابخانه، میکروفیلم تهیه می‌شود. به این ترتیب تاکنون از هفت هزار جلد از کتب خطی میکروفیلم تهیه شده و در مورد بقیه آنها نیز اینکار ادامه دارد. سپس توسط پرینتر ویژه‌ای از روی میکروفیلم‌ها، در اندازه‌های دلخواه پرینت می‌گیرند. در نتیجه، نسخه‌های تازه‌ای از کتب خطی به دست می‌آید که صحافی شده و در اختیار محققین قرار می‌گیرد. همچنین دستگاههای «میکرویاکس» جهت مطالعه میکروفیلم‌ها، تمام هر صفحه کتاب (یا همان میکروفیلم) یا جزئی از آن را روی صفحه دستگاه تا چندین برابر بزرگ می‌کند و می‌تواند برای ترمیم و اصلاح، یا مطالعه و تحقیق این کتب، مورد استفاده قرار گیرد.

۳- بخش فهرست نویسی: در این بخش، کتب خطی موجود در کتابخانه، با مشخصات کامل فهرست می‌شوند. اطلاعات موجود در این فهرست، شامل نام کتاب و نویسنده، زبان آن، شرحی مختصر از موضوع آن، مشخصات ظاهری مثل تزیین و خط و جلد و ابعاد، و نام کاتب یا خطاط، تاریخ نگارش، تاریخ کتابت این نسخه، و شماره ردیف آن در کتابخانه می‌شود. این فهرست‌ها سپس جهت اطلاع محققین و نیز ارسال به کتابخانه‌های مختلف در ایران و جهان، منتشر می‌شوند، که تاکنون بیست جلد از آنها، شامل فهرست هشت هزار جلد کتاب خطی منتشر شده و بقیه در حال طی مراحل مختلف جهت انتشار هستند.

۴- بخش خدمات بستی: کتابخانه دارای ارتباطات گوناگون با سیصد و شصت مرکز علمی و فرهنگی و کتابخانه‌های معتبر جهان [مثل کتابخانه‌های سلطنتی لندن، ملی پاریس، دانشگاه الازهر، و...] است. این ارتباطات شامل سفارش تبادل اطلاعات، و مبادله کتاب، عکس، یا میکروفیلم هستند. کتابخانه هم مجهز به دستگاه تلکس و هم دارای ماشین نقش تمبر است که اینگونه امور را تسهیل و تسریع می‌کنند.

۵- چاپخانه و انتشارات: انتشار کتب علمی و تحقیقی، نسخ خطی تصحیح شده، و فهرست‌های کتابخانه، توسط انتشارات همین مرکز انجام می‌شوند.

کتابخانه، همچنین دارای قسمت‌های اداری، سرویس دهی به مراجعین، دایره مالی، دبیرخانه، خدمات، کارگزینی و... است.

بخش کتب خطی

در مخزن کتب خطی که در طبقه سوم ساختمان واقع شده و دارای سیستم‌های حفاظتی و ایمنی است، مجموعه‌ای نفیس از کتب خطی و نمونه‌های خط بزرگان تاریخ علم و ادب و هنر دیده می‌شود. نسخه‌هایی منحصر به فرد به خط شیخ طوسی، ملاصدرا، محمدبن اسماعیل بخاری، شیخ صدوق، خواجه نصیرالدین طوسی، زمخشری، شهید اول (محمدبن مکی عاملی)، شهید ثانی (زین العابدین بن علی عاملی) علامه مجلسی، علامه حلی، میرداماد، سید حیدر عاملی، شیخ بهایی، فیض کاشانی، و... نسخه‌های منحصر به فرد کتب دیگری به خط کاتبان، یا نسخه‌هایی دارای تذهیب و خوشنویسی و تزیینات هنری، یا نسخ بسیار قدیمی مثل نسخه‌ای از انجیل در ابعاد بزرگ روی پوست (با هفتصد سال قدمت) یا برگهایی از قرآن مجید به خط امام رضا (ع)

و یا قرآن منسوب به دوران خلافت حضرت علی (ع) که به خط کوفی روی پوست نگاشته شده. در میان نسخ خطی، به سه دسته سند نیز بر می‌خوریم. اول: اوراق تاریخی، شامل فرامین، اجازات، وقف نامه‌ها و... که اغلب در صفحات اول و آخر کتاب، دستنویس شده است، و شامل نام افراد، تاریخ، مالکیت، و یادداشتهای پراکنده است. دوم: اوراق کهن، اصیل، و نفیس. مثل نمونه‌های خط مولفین، اجازات به خط علمای بزرگ، حواشی، تکمله، و... که اغلب در ابتدا یا انتهای کتاب، یا به صورت حواشی مولف بر حاشیه خط کاتب، یا یادداشتهای مربوط به مالکیت کتاب دیده می‌شود. سوم: اوراق هنری، مثل نمونه‌ی خط خوشنویسان و انواع خطوط و تذهیب و مینیاتور و...

استفاده از کتب خطی یا نسخ عکسبرداری شده آنها، برای محققین [با پرکردن فرم در خواست تحقیق] آزاد است. عده‌ای از محققین نیز در محل کتابخانه، در حال کار بر روی این نسخ خطی جهت چاپ و انتشار هستند. از جمله کارهای این محققین، آماده سازی و تدوین مجموعه آثار آیت... مرعشی نجفی جهت انتشار است، که تاکنون بیست و پنج جلد آنها منتشر شده.

نسخه شناسی: مسئله مهم در مورد کتب خطی، شناسایی نسخه‌ها و قدمت آنهاست. اصولاً کتب خطی از جهات مختلفی ارزشمند و نفیس تشخیص داده می‌شوند:

الف) جنبه‌ی قدمت و عقیقه بودن، بویژه اگر دارای وجوه هنری مثل تذهیب، نقاشی و... باشند.

ب) جنبه‌ی علمی یا تحقیقی، بویژه در مورد کتب خطی منحصر بفرد که منتشر هم نشده‌اند و می‌توانند موجب باز شدن زمینه مطالعاتی خاص یا تکمیل و تصحیح سایر کتب یا نسخ شوند، یا به دلیل مشتمل بودن بر میراث فرهنگی اسلام و ایران، باید در دسترس همگان قرار گیرند. روش‌های مطالعه جهت بررسی کتب خطی در دو جنبه کلی تفکیک می‌شوند:

الف) نسخه‌شناسی، شامل خصوصیات ظاهری کتاب [مثل کیفیت جلد، اندازه‌ها، اوراق، نوع خط، نام کتاب، محل و سال کتابت، خصوصیات عناوین، تصحیحات و حواشی، نام حاشیه نویس، جدول بندی، طفری نویسی، تعداد برگها، تعداد سطور (یکنواخت و متفاوت) و...]

ب) کتاب شناسی [شامل موضوع و محتوای کتاب، مولف، سفارش دهنده، سبک تنظیم کتاب، تقدیم کتاب، ابواب، فصول، تاریخ تألیف با جزئیات آن، مکان تألیف، کسانی که به مولف یاری کرده‌اند، و هرچه در مورد متن کتاب قابل توجه باشد].
همچنین نسخ خطی به لحاظ نفاست، از چند جهت بررسی

می‌شوند. مهمترین این جهات عبارتند از:

۱- نسخه‌های هنری و تزئینی: که جنبه تزئینی آنها بر متن غلبه دارد. بررسی نفاست این کتب از حیث ارزش‌ها و سبک هنری انجام می‌شود.

۲- نسخه‌های کهن و نفیس: در موارد تحقیقی، یافتن نسخ نزدیک به زمان مولف، اهمیت بسیار دارد. چنانکه مثلاً نزد علمای شیعه، یافتن نسخ کتب اربعه شیعه، از دوران قبل از صفویه بسیار مهم است، که متضمن اصالت و امانت متون باشد.

۳- نسخه‌های خط مولف: که معتبر ترین انواع کتب کهن است، و خود شامل کتبی به خط مولف، یا با حواشی مولف می‌شود. در این کتابخانه، همه موارد فوق، بخصوص نسخه‌هایی به «خط مولف» وجود دارند. در زمینه کتاب شناسی نیز، تفکیک چند وجه در بررسی اهمیت دارد:

الف) کتاب شناسی موضوعی: در فهرستهای مستشرقین از کتب اسلامی و ایرانی، بدلیل ناآشنایی آنها با موضوعات این کتب، اشتباهاتی فاحش و اساسی رخ داده است. در این کتابخانه، ضمن توجه به بررسی موضوعی، «مذهب» پایه و محور اصلی طبقه بندی قرار داده شده است.

ب) شناخت مولفین درجه اول مجموعه‌ی کتب خطی: در بسیاری موارد، شناخت مولف، خود به شناخت موضوع و اهمیت تألیف و خصوصیات زمانی و مکانی اثر کمک می‌کند، ولی این خود، گاهی کار آسانی نیست، زیرا در کتب قدیمه به دلایل مختلف، مولف کمتر خود را معرفی کرده، یا اصلاً از خود ذکر به میان نیاورده. گاهی شاگردان، فرزندان، کاتبان یا اطرافیان، او را معرفی می‌کرده‌اند. در نتیجه بسیاری از کتب قدیمه فاقد اطلاعات دقیق درباره مولف هستند. درجه تبهر کتابشناس در اینجاست که مطرح می‌شود. در مورد نسخه‌های کتب مشهور، یافتن نام مولف آسان است. اما شیوه دیگر بستگی به دانش، ممارست، تجربه، و اطلاعات تاریخی کتابشناس دارد، حالتی است که بر اساس سبک نوشته، موضوع، و ویژگی‌های زبانی و بیانی و... به مولف یا نام نوشته پی می‌برند. #

1. این ارقام، به جز تعداد پانزده هزار جلد کتاب به زبانهای خارجی [اغلب لاتین] است که در حال حاضر در مرحله فهرست نویسی قرار دارند و به زودی به مخازن دیگر منتقل خواهند شد.